

Magyar múlt horvát szemmel

Sokcsevits Dénes könyve: a *Magyar múlt horvát szemmel* (Kiadó: Magyarok a magyarokért Alapítvány, Budapest, 2005) a jelenkori magyar(országi) történetírás ritkaságszámba menő kötete, bravúros történelmi szakmunka.

Magyar(országi) – írom, mivel a szerző kettős kötődésű honfitársunk: magyar is, horvát is. Pályája magyarországi ösztöndíjasként Újvidéken kezdődött, az egyetemet azonban már Zágrábban fejezte be, s hogy az egyensúly meg ne billenjen, hosszú évek óta a zágrábi és a pécsi egyetem között ingázik. Tanít, kutat és Istennek hála, publikál is. A kötet kiadója, Brády Zoltán öt szóban foglalja össze a művet: „Mit ír az illír? Rólunk.”

Nézzük hát, hogy mit is ír – az alliteráló – illír, egy Európában egyedülálló korszakról, amelyben nyolc évszázadon át közös államban éltünk a horvátokkal, egy korona alatt, ami alá 1102-ben (Könyves) Kálmán horvát királlyá koronázásával került déli szomszédunk. A közös történelem 1918. október 29-én ért véget, amikor is a horvát szábor (országgyűlés) Zágrábban felmondta az államközösséget.

A közösen eltöltött „első”, közel hét évszázadot a hagyományosan pozitív magyarságkép jellemzi, amelyet megelőz azonban a klasszikus európai – és benne a horvát – negatív sztereotípiák a kalandozó magyarokról nem túl hízelgő képet adó krónikások által, akik nem felejtik el kiemelni, hogy: „Tomislav király mindig győzelmet aratott a magyarok fölött.”

A kezdeti elutasítás után azonban megváltozik a magyarokról alkotott kép; ékes példa erre az Árpád-házi magyar szentek (István, Imre, László, Erzsébet) horvát kultusza. A horvátok pozitív magyarságképe, melynek alapját a szerződéses (és nem hódoltsági) államviszony adja, a XIII. és XIV. században tovább erősödik, miután a Balkánon fokozatosan tért hódítva és a töredék népeket rántva, megjelenik a közös haza félelmetes ellensége, az Oszmán Birodalom, s «mindkét» királyság frontországgyá válik, a török ellen együttesen harcolva. A nagy történelmi korszak, melynek

leghűbb tükrözője a reneszánsz és barokk művészet, olyan hőseket teremt, akiket mindkét nép saját fiának vall: Hunyadi Jánost és (részben) Mátyást, Kinizsi Pált, Zrínyi Miklóst, a szigetvári hőst és dédunokáját, a költő-hadvezért; a költő-hadvezér Zrínyi Miklós öccsét, Zrínyi Pétert (Petar Zrinskit) és Jurisics Miklóst. A nemzetállamok kialakulása előtti horvát magyarságkép tudati alapját az ún. hungarustudat jellemzi, amely egyértelműen, szinte már szintetizálóan kedvező annak ellenére is, hogy a Rákóczi-szabadságharc itt-ott negatív színben tűnik fel, ellentétben a korábbi Wesselényi-féle összeesküvéssel, amely közös horvát-magyar fellépés.

Az 1790-es országgyűlésben alakul ki az első igazán komoly magyar-horvát, horvát-magyar közjogi konfliktus, amely a magyar nyelv hivatalossá tételének ügyében keletkezett. Ez a nyelvi ellenállás, kényszerítés és védekezés, oldás és kötés, oldódás és kötődés 1918-ig úgy tart, hogy 1830-ig alapjaiban még nem változtatja meg a kedvező magyarságképet. (Milyen ki egyenlítő, semlegesítő szerepe volt az elit által évszázadokig használt latinnak!) Az 1890-as években kibontakozó és fokozatosan a délszláv egység felé törekvő horvát (illír) nemzeti mozgalommal kezdődő időszak alig húsz esztendő alatt alapvető fordulatot hozott, s 1848-ra már kialakul a Háromgy Királyságban a magyarság-ellenségkép, ami 1848 nyarán fegyveres konfliktusba torkollik.

Sokcsevits Dénes azt is látja és láttatja, hogy még ez az ellenségkép is „horvátosan magyaros”, ugyanis az ellenségkép egyben példakép is, mert Zágráb számára a magyarság fokozatosan erősödő Bécs-ellenessége a példa. A kölcsönös gyanakvás apropóját a főleg Szlavóniára ható magyarosítási törekvések vélt és valós okai adják, Budán és Pozsonyban pedig a vélt és valós pánszlávizmus erősödése és annak csatolt (pl. szlovák) elemei. A reformkori Magyarország két legnagyobb alakja „elfogadottságának” képében tükröződik legjobban ez a kettősség. Gróf Széchenyi Istvánt, főleg gazdasági tevékenysége okán,

elismerik a kroátok, „Kossuth urat” és elveit azonban gyűlölik. Csak az emigráns Kossuth-kép módosul majd a XIX. század harmadik harmadában, de ezt megelőzőve még jön Jellasics. Jellasics bánt Sokcsevits „átvezeti” a Dráván, a horvát nemzeti lobogót fekete-sárgára „cserélteti”, majd „elengedi és magára hagyja” az immár császári tábornokként harcoló horvát hazafit. A generális sorsáról olyanformán tudósít a szerző, hogy hogyan látták a horvát történészek Jellasics magyarországi működését: egyesek úgy, hogy győzött, egyesek úgy, hogy bátran csatázott, mások szerint „döntetlent ért el” – miközben tudjuk, hogy Pákozdnál 1848. szeptember 29-én megsemmisítő vereséget szenvedett a magyar honvédseregtől, s hadaival együtt kikergették Pannóniából.

1849 augusztusát követően a horvát sajtó hallgatott a „magyarországi eseményekről”. Hallgattak a napi- és hetilapok, amelyek állandó magyarországi kitekintővel rendelkeztek, s szinte mindenről beszámoltak, ami Pest-Budán történt. A császári neoabszolutista rendszer 1852-re történő bevezetése, majd kiteljesítése lassan-lassan elvezetett Zágrábban a leverett magyarok iránti ellenszenv csökkenéséhez. Az enyhüléshez nagyban hozzájárult az 1860-as súlyos horvátországi éhínség enyhítésében játszott domináns magyar szerep: Magyarországról több adomány érkezett, mint a birodalom többi részéből együttvéve. Deák Ferenc ajánlata a kapcsolatok tiszta lappal való újrarendezéséről tovább javította ázsiókat a horvátok szemében. A Szábor 1861-ben ült össze először 1848/49 után, s ekkor már a szó modern értelmében vett politikai pártok alkotják a horvát parlamentet, igencsak eltérő magyarsággal.

Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés teljesen új helyzetet teremtett, mivel létrejött a dualista rendszer, amelyből Zágráb és Prága is kimaradt. A belső és külső nyomásra létrejött 68-as magyar-horvát kiegyezéssel a horvát közvélemény döntő többsége elégedetlen volt, mert a magyar hegemonia ismételt előretörését látta abban, s nem Horvátország közjogi státusának rendeződését. A kiegyezés revíziójának követelése a horvát belpolitika szinte állandó eleme marad a következő évtizedekben, s belülről erodálja az Osztrák-Magyar Monarchiát, amelynek igencsak eltérő gazdasági fejlettségű részei vannak. A csehek föderalizációs kísérletei rendre zátonyra futnak, az 1870-es évekre pedig Zágrábban a meddő közjogi küzdelmekbe való belefáradás jelei mutatkoznak, s a reformok felé tolják a politika irányát, az 1872-től már Buda-Pesttel folytatott

viták sokkal csendesebbek, a magyarsággal pedig árnyaltabb. Fiume (Rijeka) státusa továbbra is vitás kérdés marad, s nem kedvez a magyarság megítélésének az sem, hogy míg Magyarországon hatalmas beruházások indulnak a XIX. század 80-as éveiben, addig a Dráván túl alig mozdul valami, s az már édeskevés, hogy a 68-as kiegyezés a horvát nyelvet tette hivatalos nyelvvé Horvátországban.

A „leggyűlöltebb magyar”, a „horvátfaló szörnyeteg”, Khuen-Héderváry Károly 1893-ban került a báni székre Zágrábban, s húsz évig töltötte be tisztségét. A „khueni zsarnokság” (Miroslav Krleža) az ellenzékkel való könyörtelen leszámolással kezdődött, s a kamarilla-politika eszközeivel folytatódott mind politikai, mind gazdasági szinten. Nem véletlenül tekinti a szakirodalom Khuent a „horvát” Tisza Kálmánnak. Héderváry egyébként jól beszélt horvátul; tanult Zágrábban is, amelynek fejlődéséhez (átépítéséhez) nagyban hozzájárult. Ám az általa indított vasút-, út- és egyéb fejlesztések sem tompították azt a sztereotípiát, hogy Horvátország minden bajáért a magyarok a felelősek, akik kiszipolyozták a „társ”- országot. A gyűlölet emblematikus szitokszava a MÁV lett, amely a magyar uralmat testesítette meg, s nem a közlekedés fejlődését. (A MÁV Rt. Vonalain kötelezővé tette dolgozói számára a magyar nyelv ismeretét, s horvátországi tarifarendszere is hátrányos volt a horvátok számára.) A századfordulóra a magyarsággal szembeni ellenséggé vált, még akkor is, ha a magyarországi millenniumi ünnepségek megítélése változatos volt, a részvételtől a teljes bojkottig terejedő. A XX. század első éveire tovább erősödik a jugoszláv eszmerendszer, pozicionálisan szorítva ki a magyar orientációt; a horvátok egyre gyakrabban már a közös múlt eredményeit is tagadták. 1903-ban magyarellenes tüntetés és zászlóégetés zajlik Zágrábban, s Khuen Héderváry távozását, akit le is hóhéroztak, örömmel fogadják a horvát fővárosban. Miközben a horvátok bukott politikusnak tartják, távozásának valódi oka magyar miniszterelnöki kinevezése volt.

Az utolsó, alig több mint tíz év már a súlyos horvát-magyar, magyar-horvát politikai konfliktusok jegyében telik. Míg Héderváry legalább a látszatra ügyelt (és részben eredményesen fejlesztett, stabilizált), az őt követő időszakban már a látszatra sem adtak az „utódai”, 1907 és 1913 között felfüggesztették a parlamentarizmust Horvátországban, s a nyílt abszolutista rendszerbe még a jogállam látszata is távolinak tűnt. A magyarság gyűlölt ellenséggé vált, a belgrádi emigrációban élő A.

G. Matoš már nyíltan uszít Magyarország (és a Monarchia) ellen, ázsiai tatár hordáról „értekezik”, a magyar kultúrát alacsonyabb rendűnek tartja „elrabolt” területekről beszél. A magyar kormány utolsó – szerencsétlen – kísérlete, amely a Julián Egyesület életre hívásával Szlavóniára kíván nyomást gyakorolni, ráerősít és szinte igazolja a magyarellenes nézeteket, s ezzel – kitűnően érzékelteti Sokcsevits Dénes – a szlavóniai magyar kisebbséget hozza nehéz helyzetbe. A Horvát-Szerb Koalíció (pártalakulat) a XX. század tízes éveiben tömeggyűléseket szervez a budapesti politika ellen, a horvátországi szerbek vezére Svetozar Pribičević pedig már Nikola Pašić szerb miniszterelnök közvetlen

utasításait hajtja végre. Így már érthető az is, hogy nem egy történész van azon az állásponton: ha nem tör ki az I. világháború, újabb magyar-horvát (akár fegyveres) konfliktusba torkollhatott volna az „együttélés”, amely 1918 őszén parlamentáris keretek között ért véget. A horvát tömegek „felszabadulásként élték meg” a Szábor döntését – írja Sokcsevits. A horvátok új úton indultak el 1919-ben – meg mi is.

Sokcsevits Dénes 1918 végén fejezi be kötetét: kitér a horvát antiszemitizmus kérdésére is, és elemzi a horvát iskolai tankönyvek s a dualizmus horvát irodalmának magyarságképét.